

Б и б л и о т е к а „ О ї л е д а л о ”

к њ и і а 32

Copyright © 2024, Гордана Влаховић

Copyright © 2024, за српски језик, за Србију и Црну Гору, АГОРА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештампавати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама закона о ауторским правима.

ГОРДАНА ВЛАХОВИЋ

ЈОШ ОВАЈ ПУТ

Зайиси, ѿрикази, есеји...

ΑΓΩΡΑ

*Надам се да ужурбане сїра-
нице, које сам уїраво издик-
шїрао неће исцрїсїи ову
књиу и да ће њени снови нас-
шавишїи да се їранају у їос-
шїољубивој машишїи оних који
је сада зашїварају.*

Хорхе Луис Борхес

САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ

ОНО ШТО СЕ ОТКРИВА НАШЕМ ПОГЛЕДУ

Димитрије Тасић: *Дно и сјај*, Неопрес,
Београд, 2017.

Димитрије Тасић, новинар, уредник листова и часописа, издавачке куће БИГЗ, сарадник и уредник емисија из културе, магистрирао је радом (1978) *О неизрецивом у поезији Душана Матића*. Магистарски рад послужио му је као основа за обимну књижевну студију о Матићу названу *Дно и сјај*. Наслов је изведен из Матићевог стиха *Да се додирне тамно дно и неизрециви сјај живоћа* (из поетске књиге *Лажа и паралажа ноћи*). Поднаслов (поменути магистарски рад) тематизује књигу, а називи поглавља која Тасић групише у три дела узети су из наслова Матићевих есеја.

Читалац на првим странама књиге усмерен је ка кључном појму – неизрецивом, у који се укључује мисао која измиче, непоузданост сазнања, те питања без одговора. *По-лед у недолед* драма је изрицања неизрецивог, уз златну праšину речи, трагање за поезијом која је „хлеб свих људи.” Тасић наводи проблем неизрецивости код Матића као проблем сазнања и као проблем израза. Ивица сазнања је непотпуна, а моћ песничког говора тајна слутње, сугестије, скривености.

Пратећи Матићев животни пут, тог „будућег човека” (Д.Т.), аутор истиче годину 1898, годину смрти Стефана

Малармеа и годину Матићевог рођења; а Маларме ће бити Матићева литерарна симпатија. Та година је и година рођења Растка Петровића и Десанке Максимовић. Отварају се врата бескрају. Но, Матић ће касније записати да је родити се случајност, јер „било је хиљаду разлога да не постојим. И ја, ево, постојим...” Прве три године живота – неизрецива тишина, никаква успомена, никакав знак. Касније, значајне су:

- 1914 – из Шапца у Крушевац, под Багдалу;
- 1915 – са седамнаест година, албанска голгота;
- поратно париско интелектуално сазревање и надреалистички занос (Спиноза, Ниче, Волт Витмен, Бодлер, Маларме, Бретон), Матићев широки „пропланак ума”;
- 1930 – озваничен надреализам у Београду који постаје космополитски, а Матић, са још дванаесторицом, ватрени заговорник надреалистичког духа;
- књижевне деобе и полемике између два рата; атмосфера побуне и револта;
- логор на Бањици 1942.

Тасић наводи Матићеве књиге, есеје, чланке, романе, актуелне дневне записе, писма, разговоре, те читајући их проводи читаоца кроз *немоћући животи који јесће*. А у њему, животу, су укус стварности, многоликост, многобитност, критика живота и неизрецива чар, сјај и тамно дно.

Аутор настоји да докучи то песничково *ошваране ка недовршеном бескрају*. Трага за тамним и сјајним тајнама живота кроз Матићеве песничке и прозне творевине у којима је експлицитно поимање недоречености и неизрецивости а да „разлози не допиру увек до корења бића.” Уочава Тасић драму изрицања присутности неизрецивог код многих стваралаца (од Орфеја и његовог доњег света, те код Бодлера, Хартмана, Исидоре Секулић, Сартра – мало окаснелог признања, али признања, ипак). Присутно је и у музици, на примеру Владимира Јанкелевича (*Музика и неизрециво*). За Душана Матића живот је оно *ојромно и сјрашно, и у исти*

мах крхко и нежно. О тајни постојања и тајни нестајања не зна се много, само се слути да не би несћало бар ијрунка све- илосћи иамо иде ирестиаје њена моћ.

Димитрије Тасић, говорећи о поетској неизрецивости, посвећује јој цело поглавље, бележећи историјат односа према речи и поезији, кроз векове, од Орфеја до надреалиста. По једном од митова Орфеја је Зевс убио громом зато што је „певао” божанске тајне. За њим се помињу Хомер, Платон, Аристотел. У средњем веку хришћански бог је једина, и неизрецива истина, а говор поезије је лажан. Ренесансни човек открива вишезначност речи (Данте), а Хамлет изриче оно чувено: „Остало је ћутање”. У Декарта је логика ума а у Паскала логика срца. Матић бира Лајбницево „додиривање крајности” и „остатке ћутања” (није празнина, но се не може све изрећи). Код романтичара је поезија изнад свега и предавање бескрају. По Хегелу поезија је само „одушевљени дух”, а права сазнања су у религији и филозофији, док Кјеркегор тражи конкретну истину, али је није досегао. Ниче узвикује: Бог је мртав, али „ветар подозрења” не стаје, па ни Маркс не мирује.

Тасић радозналост али и стрпљивог читаоца доводи до модерних песника који и даље траже неизрециво са новом свешћу (Бодлер, Рембо, Лотреамон, Маларме), тај исти Маларме који оставља стихове:

*... а зајим неки Маларме је иосћојао
иврдио је да и белине иоворе...*

Неостварени је сан песнички: да ће наћи апсолутну реч, реч за ствар која не постоји. Матић, надреалиста, из сна, из симбола. Неће да именује ствари, већ само да их сугерира. И Блок ће бити несрећан због сазнања о границама, а футуристи покушавају да ухвате смисао или тајну у звуку а не у речи одређеног значења у појму. Код надреалиста свемоћ сна врхунац је поезије, блесак муње уједно је и њена тама; тражило се „шесто чуло поезије”, чуло за неизрециво. Црњански нам Суматром нуди нову осетљивост, Растко Петровић откро-

веће, Винавер тражење „тајанствене саопштљивости”, Нас-тасијевић матерњу мелодију којом се отвара оно што је најмуклије у бићу, Ујевић магију поезије која пева човека ка-ко „прислушкује звукове васионе тајне.” За Матића је на првом месту живот па *лейоџа њек зайим долази*.

Своје тезе Димитрије Тасић доказује примерима из Ма-тићевих књига. Образлаже да песничка тражења неизреци-вог прати свест да се том тражењу не сагледава крај. Цитира Матића: *И знаш да мораш знаћи шћо не знаш и сазнаћи љу-ћем који не знаш* (Да именујеш сенке звезда, Багдала). Како се човек стално мења те и свест, онда и поезија мора да измишља „нови говор за нове присуство.” Истина се не по-седује, она се тражи мишљу, акцијом; мишљу и животом. Поезија има своју истину, своју тајну, али потиче из живота и враћа се животу. *Поезија у ствари ритмује саме изворе, са-мо корење наше еизисџенције и обзнањује их људима* (Матић: Нова Анина балска хаљина). Два су по Тасићу основна Ма-тићева става: „Самоћа поезије али и заједништво песника с људима.” Но, песма увек каже више него што речи по себи говоре, увек говори друго, а не оно што је директно имено-вано. И кад говори о стварима, не говори о њима: *Исћо џо, само мало друкчије* (Матић). Инсистира Тасић уз навођење примера из светског песништва, из теорије књижевности и Матићевих дела да именовати и песнички изрицати није ис-то, те оно у књизи доминантно изрицати неизрециво јесте *родбинска уклеџост* (Исидора Секулић) песника и поезије. Онај је то скривени говор поезије који пева тајну али је не открива.

Аутор студије тумачи код Матића питања истине и за-блуде, тзв. „плурализам истине.” Нашто та копија стварнос-ти кад смо у поседу исте, пита се Матић у *Новој Аниној балској хаљини*. А неизрецива је многоликост дана и часа, и тренутка, те живота, а онда и песничког израза. Сизифовско је урањање у дан, у *немојући живоџи који јесте*, то неизрециво поље могућег.

У покушају да докучи суштину Матићевог стварања, Тасић наглашава:

– Битка око зида, битка је саме егзистенције, стварног и нестварног, постојања и непостојања, питање је тајне која у себи носи све друге тајне;

– битка око зида, између могућег и немогућег у измицању мисли дела;

– једина апсолутност код Матића је апсолутност љубави, неизрециво волим, волим једине и множине, времена садашњег;

– трага се не за „сивом јасноћом ствари” већ за оним иза;

– неизрецивост света је у неизрецивости песме, у језику који не именује, већ сугерише, у еху речи, а не у самим речима, те и у тишини коју оне доносе;

– вођење у сазнање и сан;

– певати и живети; пратиће Матића *тамна светлост дна и неизрециви сјај живоћа*, све уз остатке ћутања и ехо речи.

Димитрије Тасић једно поглавље насловљено *Немогуће или задржано декриво неизрециво* посвећује настанку надреалистичког покрета, налазећи сличности и разлике између француских и српских надреалиста. Матић, те и Ђорђе Костић корене српског надреализма виде у данима рата и страдања на „путу – расулу” преко Албаније, у „распопућеној стварности”, и зарад демистификације грађанског света, а у повезивању са марксизмом. Он, тај покрет наш самородан је, но не искључује се веза са француским.

Било је периода прекида Матићевог певања: време Гернике, кржаве Шпаније, гласноговорника Хитлерових, кад слободе није било за живот, па ни за речи. Трајало је ћутање кад језиву стварност рата речи не могу да покрију, све док нит живота не забруји. Није случајан исказ:

*ја не моју да ћућим
ја сричем овај век*

И непотпуно, несигурно сриче. Није сам у својој мисли јер, његово је: *Мислим, дакле њосѣојѣиш* (cogito ergo es); постоји други, коме говори. Тајни пламен, дах живота, макар да је, ипак, био.

Песмама *Море, Талас, Буђење материје* пева буђење вечне, праисконске материје, по Тасићу је то „ласо најдаље завитлан у недоврешени дескрај.” У побуни против „сиве јасноће”, пред тајнама света. А недремљиво око бди и открива ново и друго, и гледа неизрециви свет.

Књига *Дно и сјај* јесте прецизно, темељито, свеобухватно образлагање постављених теза проналажењем примера у Матићевим делима, али је у великој мери кретање по историји књижевности, упоређивање и откривање сличности и опонентних ставова у односу на Матићеве. Проналази филозофску димензију Матићеве поетике. Неисцрпна је литература коришћена при раду на књизи: оригинална дела Матићева, преводи, чланци, есеји, студије о Матићу, све наведено на девет страна на крају књиге. Без намере да ко буде изостављен, али је сјајно што су коришћени текстови одличних познавалаца Матићевог дела Јована Христића и Драшка Ређепа, пријатеља, познавалаца и тумача Матићевих идеја о сновима, тајни света, неизрецивости, данас и овде, и још понегде.

А све што је писац овог текста превидео или недовољно изрекао објасниће Матићем:

Знам

Волим

И нећу знајти да кажем...

Књижевне новине, 2018.